

DOI: 10.31648/pw.9714

KLAUDIA JAGUSIAK

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3136-5139>

War Studies University

WSPÓŁCZESNE WYZWANIA DLA BEZPIECZEŃSTWA POLSKI W KONTEKŚCIE ROSYJSKICH DZIAŁAŃ W REGIONIE EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ

Contemporary challenges to Poland's security in the context of Russian activities in the region of Central and Eastern Europe

ABSTRACT: The purpose of this article is to identify the contemporary security challenges that Poland faces in the context of activities undertaken by the Russian Federation in the region of Central and Eastern Europe. The presented conclusions are a consequence of the research carried out by the diagnostic survey method, with the use of the expert interview technique. This article was written based on research that focused on the security of the Baltic states and Poland, with particular emphasis on the aggressive policies of the Russian Federation. The findings of this research were used to inform the discussion about Poland's security in the article. The main research problem involves identifying the security challenges that Poland faces in relation to Russian activities in Central and Eastern Europe.

KEYWORDS: security of Poland, threats to Poland's security, Russia's imperial policy, Central and Eastern Europe, Russia's foreign policy, Russia's policy

Wstęp

Ostatnia dekada była dla środowiska bezpieczeństwa Polski czasem głębokich transformacji. Wpływ na taki stan rzeczy miały działania rosyjskie za wschodnią granicą państwa (aneksja Krymu oraz konflikt rosyjsko-ukraiński), ale także inne wydarzenia (np. kryzysy migracyjne, wojna w Syrii, wzrost nacjonalizmów w krajach europejskich¹, narastające zagrożenia terroryzmem islamskim czy pogłębiająca się rywalizacja mocarstw). Imperialna polityka Federacji Rosyjskiej stała się asumptem do międzynarodowej debaty na temat bezpieczeństwa i przyszłości nie tylko Europy Środkowo-Wschodniej, lecz także całej Unii Europejskiej (UE).

---

¹ <https://www.bbc.com/news/world-europe-36130006> (dostęp: 12.04.2023).

Państwa Europy Środkowo-Wschodniej², określane często jako strefa ryzyka, bliska zagranica czy państwa buforowe, zostały zmuszone do redefinicji swojego bezpieczeństwa. Wzrosło znaczenie własnych możliwości obronnych, dostrzeżono bowiem, że gwarancje sojusznicze mogą okazać się niewystarczające w dobie zmieniających się zagrożeń.

Celem niniejszego artykułu jest identyfikacja współczesnych wyzwań dla bezpieczeństwa Polski w kontekście działań podejmowanych przez Federację Rosyjską w regionie Europy Środkowo-Wschodniej. Zaprezentowane wnioski są konsekwencją badań przeprowadzonych przez autorkę w latach 2019-2020 metodą sondażu diagnostycznego, z zastosowaniem techniki wywiadu eksperckiego. Badania skupiono na bezpieczeństwie państw bałtyckich (Litwy, Łotwy i Estonii) oraz Polski w konsekwencji ekspansywnej polityki Federacji Rosyjskiej. Ich wyniki dotyczące bezpieczeństwa Polski zostały wykorzystane do napisania niniejszego tekstu. Główny problem badawczy określono w formie pytania: jakie wyzwania dla bezpieczeństwa stoją przed Polską wobec rosyjskich działań w Europie Środkowo-Wschodniej?

Objętość niniejszej publikacji ze względu na wymogi redakcyjne musi być ograniczona, zatem nie sposób w pełni zaprezentować problematyki bezpieczeństwa w Europie Środkowo-Wschodniej. Wyniki badań sprowadzono do kilku zasadniczych wniosków, których szczegółowe objaśnienie zaprezentowano w tym artykule:

- Federacja Rosyjska dąży do odzyskania wpływów z czasów byłego Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR);
- obszar Europy Środkowo-Wschodniej jest narażony na zintensyfikowane działania Rosji, mające na celu rozbitcie spójności Unii Europejskiej i Sojuszu Północnoatlantyckiego (NATO);
- od 2014 r. Federacja Rosyjska podejmuje wzmożone działania o charakterze hybrydowym w Polsce i w republikach bałtyckich;
- wyzwania, przed którymi stoi Polska, dotyczą sfery gospodarczej, polityczno-militarnej i społecznej.

---

² Pojęcie Europy Środkowo-Wschodniej powstało w okresie międzywojennym i było wynikiem prac polskich historyków, którzy wysunuli koncepcję o istnieniu regionu, zwanego także „międzymorzem”, obejmującego kraje, które przyjęły chrześcijaństwo od swoich zachodnich sąsiadów w wersji łacińskiej wraz z zachodnioeuropejskim modelem kultury – Węgry, Chorwacja, Słowacja, Czechy, Polska oraz kraje bałtyckie: Litwa, Łotwa i Estonia. Do regionu zaliczono też dawne ziemie ruskie związane przez kilka stuleci z Polską, pomimo przynależności do wschodnioeuropejskiego kręgu kulturalnego. Zalicza się do nich Ukrainę i Białoruś. Nazwa stała się powszechnie używana dopiero w latach 80. XX w., przyczynili się do tego m.in. Milan Kundera (Czech), Czesław Miłosz i István Bibó (Węgier), którzy używali go jako przeciwwagi dla określenia Europa Wschodnia w czasach zimnej wojny (Elak 2019, 39).

1. Środowisko bezpieczeństwa Europy Środkowo-Wschodniej

Ostatnia dekada była czasem wielu zmian zachodzących w środowisku bezpieczeństwa międzynarodowego. Nowe wyzwania, przeradzające się często w zagrożenia, to dla państw nie tylko znane, pojedyncze trudności, lecz także niebezpieczny system naczyń połączonych (Panek 2018, 9). Oznacza to, że pojawiające się zagrożenia mają często charakter kompleksowy i są ze sobą ściśle powiązane. Region Europy Środkowo-Wschodniej stał się w ostatnich latach obszarem kluczowym dla bezpieczeństwa całej Unii Europejskiej. Ma to związek z polityką Federacji Rosyjskiej, której radykalny charakter, głęboko zakorzeniony imperializm i nieprzewidywalność w podejmowanych działaniach sukcesywnie wzrastają, co znajduje swoje potwierdzenie w agresji na Ukrainę dokonanej w 2022 r.

Od 2014 r. Rosja prowadzi wobec Ukrainy brutalne, niezgodne z prawem międzynarodowym działania, które wpływają na bezpieczeństwo całego regionu. Polska oraz państwa bałtyckie stały się oczywistym kierunkiem rosyjskiej ekspansji. Zostały poddane wzmózonemu oddziaływaniu, które ma na celu osłabienie i rozbięcie kraju od wewnątrz. Rosja dąży także do podważenia wiarygodności państw, ale przede wszystkim w perspektywie strategicznej do destabilizacji całego regionu oraz doprowadzenia do podziałów w strukturach UE i NATO.

Konflikt w Ukrainie, który trwa nieprzerwanie od 2014 r., potwierdził, że Rosja gotowa jest do podjęcia wszelkich działań w celu zabezpieczenia i utrzymania swojej strefy wpływów. Ukraina bowiem w świadomości rosyjskiej to nieodłączna część świętej Rusi, zatem jej prozachodnie aspiracje nie miały prawa zakończyć się sukcesem. Dla Kremla dzisiejsza Ukraina ma do wyboru dwie drogi, może funkcjonować we współpracy z państwem rosyjskim, posiadając *pe w n ą n i e z a l e ż n o ść*, lub być krajem zdestabilizowanym, co uniemożliwia jej realne członkostwo w UE i NATO.

Odnosząc się do rosyjsko-ukraińskiej historii, destabilizacja Ukrainy nie powinna wzbudzać dużego zdziwienia. Nie wpisuje się ona w zachodnią demokratyczną wizję ładu i bezpieczeństwa, ale wydaje się racjonalna z rosyjskiego punktu widzenia. Ukraina to według Rosji jej nieodłączna część. W swoim artykule³ W. Putin pisze o Ukrainie jako o odwiecznej, nieodłącznej części „trójjedynego narodu ruskiego”, którego wspólnota oparta jest na tysiącletniej historii, kulturze, języku, religii prawosławnej oraz „ruskiej” identyfikacji etnicznej. Putin wielokrotnie podkreślał, że więź pomiędzy państwami ma charakter szczególny, gwarantujący Ukrainie rozwój i bezpieczeństwo, a jej próby ograniczenia lub osłabienia (które mogą być inspirowane wyłącznie z zewnątrz) muszą zostać zakończone rozpadem ukraińskiej państwowości (Domańska 2021). Przekonanie o podporządkowaniu

³ <http://kremlin.ru/events/president/news/66181> (dostęp: 21.11.2021).

Ukrainy powoduje, że Federacja Rosyjska gotowa była podjąć wszelkie działania w celu niedopuszczenia do przejęcia jej wpływów przez Zachód.

Wojna rosyjsko-ukraińska, ale także inne wydarzenia, jak np. wieloletnia militaryzacja obwodu kaliningradzkiego, wzrost radykalizmów i ekstremizmów, narastające problemy związane z nienotowaną do tej pory skalą zjawisk migracyjnych czy rzeczywistość po pandemii Covid 19, stanowią bezprecedensowe wyzwania w sferze bezpieczeństwa krajów europejskich. Zmieniający się ład międzynarodowy powoduje wzrost wyzwań dla regionu Europy Środkowo-Wschodniej.

Z przeprowadzonych badań wynika, że w świetle rosyjskich działań w Ukrainie (od 2014 r.) eksperci nie przewidywali bezpośredniego zagrożenia militarnego w regionie Europy Środkowo-Wschodniej. Brano jednak pod uwagę dynamiczność zachodzących zmian w środowisku bezpieczeństwa międzynarodowego, podkreślano, że scenariusza militarnego nie należy w pełni wykluczać (Jagusiak 2021, 31). W przytoczonych badaniach eksperci zwracają uwagę, że poziom bezpieczeństwa regionu może się relatywnie szybko obniżać ze względu na długotrwałą, transnarodową i trudną do przewidzenia charakter pojawiających się zagrożeń. Przeprowadzone wywiady z ekspertami pozwoliły na sformułowanie determinantów obecnego kształtu bezpieczeństwa Europy Środkowo-Wschodniej (zob. tabelę 1).

Tabela 1. Determinanty bezpieczeństwa Europy Środkowo-Wschodniej

Determinanty bezpieczeństwa (wymiar militarny)	Determinanty bezpieczeństwa (wymiar niemilitarny)
1. Polityka Federacji Rosyjskiej	1. Działania hybrydowe podejmowane przez Rosję w regionie
2. Obecność sił NATO w regionie	2. Polityka bezpieczeństwa państw regionu
3. Gwarancje sojusznicze	
4. Potencjał obronny państw regionu	
Inne determinanty	
1. Położenie oraz warunki geograficzno-przyrodnicze państw w regionie	
2. Występowanie klęsk żywiołowych, ekologicznych oraz zmiany demograficzne	
3. Funkcjonowanie sektora energetycznego	
4. Proliferacja broni masowego rażenia (BMR)	
5. Trwające kryzysy migracyjne	
6. Wzrost nacjonalizmów	
7. Spójność państw członkowskich UE i NATO	
8. Przestrzeganie zobowiązań międzynarodowych	
9. Postanowienia szczytu NATO w Brukseli	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań przeprowadzonych w latach 2019-2020 metodą sondażu diagnostycznego, techniką wywiadu eksperckiego (Jagusiak 2021, 190-193)

W związku z imperialnym charakterem polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej eksperci wskazali ją (politykę zagraniczną) jako główny determinant bezpieczeństwa w Europie Środkowo-Wschodniej w wymiarze militarnym. Zwrócono uwagę na regularną militaryzację Zachodniego Okręgu Wojskowego, zwiększoną liczbę rosyjskich ćwiczeń wojskowych oraz na wzmocnienie rosyjskiego potencjału militarnego. Oceny badaczy wskazują, że Rosja w swoich działaniach zmierza do rewizji ładu międzynarodowego, który został ustanowiony po zakończeniu zimnej wojny oraz do odzyskania wpływów z czasów ZSRR (Jagusiak 2021, 32).

Obecność sił sojuszniczych NATO w Polsce i krajach bałtyckich jest zdaniem wielu analityków głównym gwarantem pokoju i stabilności w regionie. Eksperci w swoich wypowiedziach są zgodni, że tylko Stany Zjednoczone Ameryki (USA) posiadają realną zdolność do wydzielania takich sił i środków, które mogą w rzeczywisty sposób przeciwstawić się potencjalnej agresji Federacji Rosyjskiej (Jagusiak 2021, 32). Wojna w Ukrainie zintensyfikowała działania sojuszników, które mają na celu wzmocnienie wschodniej flanki Sojuszu.

Czynnikami wpływającymi w zasadniczy sposób na bezpieczeństwo regionu są także gwarancje sojusznicze, które stanowią element odstraszania. Ponadto są one podstawą wiarygodności NATO, stanowiącego główną siłę w razie konieczności odparcia agresji zbrojnej na jedno z państw regionu. Na znaczeniu zyskują także umowy bilateralne pomiędzy państwami, mające na celu pogłębienie współpracy na rzecz poprawy bezpieczeństwa regionu. Niebagatelnym elementem w zapewnieniu bezpieczeństwa pozostaje potencjał obronny państw Europy Środkowo-Wschodniej. Siły i środki własne państw europejskich mogą stanowić jedną z najważniejszych i najskuteczniejszych form odstraszania potencjalnego agresora. Rosyjska agresja potwierdziła pojawiające się od lat głosy eksperckie mówiące o konieczności podnoszenia potencjału militarnego państw europejskich, poziomu posiadanych technologii wojskowych czy wydatków na wojsko. W przytoczonych badaniach wskazywano, że to właśnie te elementy mogą okazać się decydujące w razie konfliktu zbrojnego (Jagusiak 2021, 33).

Zważywszy na regularnie podejmowane przez Rosję działania destabilizacyjne w regionie bałtyckim (nasilone po aneksji Krymu), do niemilitarnych determinantów bezpieczeństwa zaliczono działania hybrydowe. Stanowią one bezprecedensową formę rosyjskiego oddziaływania, która ma na celu destabilizację regionu bałtyckiego i w rezultacie wpływa na poziom bezpieczeństwa europejskiego. Służby wywiadowcze państw bałtyckich podkreśliły w swych raportach zintensyfikowanie rosyjskiego oddziaływania na wewnętrzne interesy Litwy, Łotwy i Estonii po 2014 r. Kreml stara się wpływać na życie polityczne, ekonomiczne i samorządowe w każdym z trzech krajów (Piotrowski | Raś 2016, 1-2). Przykładami potwierdzającymi powyższą tezę mogą być rosyjskie ataki cybernetyczne, kampanie propagandowe i manipulacje informacjami w mediach.

Istotny wpływ na poziom i kształtowanie się bezpieczeństwa w regionie mają także inne czynniki, do których zaliczyć można położenie oraz warunki geograficzno-przyrodnicze. Ten czynnik jest niezwykle istotny z punktu widzenia Polski, której usytuowanie geopolityczne nie stwarza stabilnych warunków bezpieczeństwa kraju. Polska jako państwo pomiędzy NATO a Rosją jest w dużym stopniu narażona w pierwszej kolejności na działania hybrydowe (Elak 2018, 74). Do wyzwań, których występowanie jest często trudne lub niemożliwe do przewidzenia a które realnie oddziałują na kształt bezpieczeństwa regionu, zaliczono występowanie klęsk żywiołowych oraz zmiany demograficzne.

Badania przeprowadzone w latach 2019-2020 wykazały, że funkcjonowanie sektora energetycznego (w tym dostęp do surowców energetycznych, uzależnienie państw europejskich od rosyjskich zasobów energetycznych itp.) jest istotnym czynnikiem kształtującym bezpieczeństwo regionu. Zwrócono wówczas uwagę, że decyzje związane z ukończeniem budowy gazociągu Nord Stream II wpłynęłyby na pogłębienie uzależnienia państw europejskich od rosyjskiego surowca. Lokalizacja Ukrainy na szlaku tranzytu surowców energetycznych z Federacji Rosyjskiej do państw Europy Środkowo-Wschodniej pozostawała bowiem kluczowym determinantem bezpieczeństwa regionu. Agresja Rosji w 2022 r. zmieniła tę sytuację diametralnie. Państwa UE w krótkim czasie, wedle swoich możliwości, zdywersyfikowały dostawy surowców, które dotychczas realizowane były z terytorium Federacji Rosyjskiej. Dyplomacja gazowa, którą od lat stosował Kreml w celu manipulacji i zastraszenia, utraciła swoje możliwości oddziaływania. Państwa bałtyckie dotychczas uzależnione w znacznym stopniu od Rosji od 1 kwietnia 2022 r. zaprzestały importu rosyjskiego gazu, co stało się możliwe dzięki zwiększonemu wykorzystaniu pływającego terminala regazyfikacyjnego w litewskiej Kłajpedzie, do 2025 r. mają także plan przełączenia się na europejskie sieci energetyczne⁴.

Należy nadmienić, że uzależnienie państw europejskich od rosyjskich surowców jest nadal powszechne, co umożliwia Kremlowi realne oddziaływanie gospodarcze w regionie. Wywieranie presji gospodarczej to jeden z ważniejszych elementów konfliktu hybrydowego oraz istotny element rosyjskiej polityki zagranicznej. Dlatego tak ważne w dobie trwającego konfliktu jest pełne uniezależnienie państw europejskich od surowców rosyjskich. Na kształt bezpieczeństwa regionu wpływają również inne czynniki, np. proliferacja BMR, kryzysy migracyjne, wzrost nacjonalizmów w Europie, spójność państw członkowskich UE i NATO, przestrzeganie zobowiązań międzynarodowych czy postanowienia szczytów NATO (Bruksela 2021, Madryt 2022).

Na podstawie przytoczonych badań można postawić tezę, że obecnie zasadniczym wyzwaniem dla bezpieczeństwa regionu pozostaje kierunek polityki Fe-

⁴ <https://energia.rp.pl/elektroenergetyka/art37764531-litwa-szybciej-odlaczaj-sie-od-rosyjskiego-pradu> (dostęp: 21.01.2023).

deracji Rosyjskiej oraz reakcją państw NATO i UE na tę politykę. Zimna wojna była stanem rywalizacji ideologicznej, politycznej i militarnej pomiędzy dwoma przeciwstawnymi blokami. Obecnie mówi się o występowaniu zjawiska zimnego pokoju (Jagusiak 190), który jest stanem zawieszenia w relacjach Rosja-Zachód. Obie strony nie wiedzą, jak poradzić sobie z zaistniałą sytuacją, a przyszłość tych relacji pozostaje trudna to przewidzenia.

2. Identyfikacja działań podejmowanych przez Rosję w celu odzyskania wpływów w Europie Środkowo-Wschodniej

Rozpad Związku Radzieckiego spowodował daleko idące zmiany na geopolitycznej mapie świata. Na arenę międzynarodową powróciło wiele państw, w tym były republiki radzieckie. Federacja Rosyjska utraciła ok. dwóch trzecich swojej linii brzegowej nad Bałtykiem, w tym dostęp do niezamarzających portów oraz dostęp do dróg lądowych, które łączyły to państwo z Europą. Ponadto powierzchnia Rosji w stosunku do ZSRR zmniejszyła się o ok. 20% (Bukowska 2012, 93). Władze na Kremlu nigdy nie pogodziły się z upadkiem mocarstwa, jakim był ZSRR, co wpłynęło na natychmiastową chęć odbudowy imperium. Działania przynoszące efekty rozpoczęto dopiero po wyjściu państwa z zapaści gospodarczej, która nastąpiła na początku lat 90. Dopiero przełom XX i XXI w. umożliwił Rosji odbudowę pozycji mocarstwa regionalnego. W celu rozszerzenia swoich wpływów Federacja Rosyjska podejmuje szereg działań o charakterze destabilizacyjnym na kierunkach azjatyckim oraz europejskim. Dla Rosji państwa takie jak Ukraina, Białoruś, Mołdawia czy państwa bałtyckie to historyczna, nieodłączna część świętej Rusi, zatem oczywista strefa rosyjskich wpływów.

Przeprowadzone badania wykazały, że głównym celem rosyjskich działań w Ukrainie (od 2014 r.) jest niedopuszczenie do jakiegokolwiek integracji z UE oraz przywrócenie rosyjskich wpływów w regionie. Ponadto działania te mają na celu utrzymanie zajętych terytoriów, stworzenie dogodnych warunków do prowadzenia działań zaczepnych wzdłuż wybrzeża Morza Czarnego oraz odcięcie Ukrainy od Morza Czarnego. Celem dalekosiężnym jest próba rozbicia spójności NATO oraz UE (Jagusiak 2021, 40). Zbigniew Brzeziński stworzył popularną tezę o Ukrainie jako stworzeniu geopolitycznym.

Samo istnienie niepodległego państwa ukraińskiego pomaga przekształcić Rosję. Bez Ukrainy Rosja przestaje być imperium euroazjatyckim: może wciąż próbować zdobyć status imperialny, lecz byłaby wówczas imperium głównie azjatyckim, stale wciągany w rujnujące konflikty, z od niedawna suwerennymi narodami Azji Środkowej (Brzeziński 1998, 56).

Duże zaniepokojenie konfliktem rosyjsko-ukraińskim wyraziły kraje bałtyckie ze względu na liczną mniejszość rosyjską (Łotwa i Estonia ok. 25%, Litwa ok. 6%), zamieszkującą te państwa. Z omawianych badań wynika, że Rosja od lat generuje zagrożenia o charakterze społecznym, gospodarczym oraz militarnym w regionie bałtyckim. Do najpopularniejszych działań mających na celu destabilizację sytuacji wewnętrznej regionu zaliczono:

- inicjowanie wystąpień antyrządowych;
- stosowanie prawno-instytucjonalnych narzędzi, np. „paszportyzacji” oraz programu repatriacyjnego;
- organizowanie spotkań, warsztatów, szkół, wyjazdów dla młodzieży, które mają na celu wzmacnianie wartości rosyjskich oraz wzmocnienie niechęci do zamieszkiwanego kraju;
- werbowanie przez rosyjskie służby do swoich struktur przedstawicieli administracji publicznej państw bałtyckich, żołnierzy, funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa, ale także podróżujących bałtyckich przedsiębiorców, turystów i studentów, którzy odwiedzają Rosję;
- stosowanie propagandy medialnej;
- deprecjonowanie rządów państw bałtyckich;
- zintensyfikowanie ataków hackerskich;
- wspieranie organizacji prorosyjskich, antyzachodnich, nacjonalistycznych;
- podejmowanie działań mających na celu wzrost znaczenia partii politycznych zdominowanych przez rosyjskojęzycznych obywateli;
- ataki cybernetyczne na infrastrukturę krytyczną, w tym szczególnie na sektor energetyczny;
- nakładanie na państwa Europy Środkowo-Wschodniej restrykcji w handlu i dostawach;
- ograniczanie inicjatyw międzynarodowych;
- blokowanie rynków przez Rosję;
- wykorzystywanie tzw. dyplomacji gazowej (Jagusiak 2021, 132).

Warto podkreślić, że działania rosyjskie wymierzone w kraje bałtyckie już od lat mają na celu przejęcie kontroli nad bałtycką infrastrukturą tranzytową i energetyczną. Rosja wielokrotnie stosowała blokady surowcowe, zawyżała ceny gazu, a także korumpowała elity polityczne. Podejmowane działania są najczęściej realizowane przez rosyjskie służby specjalne na zlecenie Kremla.

W kontekście generowanych przez Rosję zagrożeń należy wspomnieć o zintensyfikowanych atakach cybernetycznych. Na podkreślenie zasługuje fakt, że państwa bałtyckie wiodą prym wśród państw europejskich w walce z rosyjskim oddziaływaniem w cyberprzestrzeni. Ponadto Estonia, Litwa oraz Łotwa znajdują się w czołówce państw najlepiej przygotowanych na zagrożenia informatyczne.

Jest to spowodowane podatnością tych państw na tego typu zagrożenia w związku z intensywnym oddziaływaniem Rosji w tym zakresie⁵ (Kuczyńska-Zonik 2019, 1-2).

Niebagatelną rolę w rosyjskich rozgrywkach politycznych z krajami Europy Środkowo-Wschodniej odgrywa Białoruś. Podobnie jak inne republiki radzieckie Białoruś uzyskała swoją niepodległość po upadku ZSRR i niezmiennie od 1994 r. pozostaje państwem o autokratycznym systemie rządów, na czele którego stoi A. Łukaszenka. Władza w Mińsku nigdy nie ukrywała sympatyzowania z Federacją Rosyjską, a silną współpracę widać na wielu płaszczyznach. Istotna z punktu widzenia poruszanej problematyki pozostaje rosyjsko-białoruska współpraca wojskowa. Państwa mają wspólny zintegrowany system obrony powietrznej, wyposażony w sprzęt rosyjski. Ponadto prowadzą regularne ćwiczenia wojskowe w skali taktycznej i operacyjno-strategicznego. Białoruś jest także ważnym elementem Unii Celnej, Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej czy Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym. Ma duże znaczenie również z powodu swojego położenia geograficznego. Wydarzenia historyczne wskazują, że najeźdźcy chcący zająć Moskwę musieli najpierw przejść przez Białoruś (Jagusiak 2021, 48).

Putin świadom jest trudności w relacjach z Białorusią, stąd często w literaturze relacje rosyjsko-białoruskie nazywane są partnerstwem z konieczności (Kaszuba 2017, 71). Wydarzenia w Ukrainie poskutkowały wzmoczoną aktywnością oraz pogłębieniem współpracy wojskowej i wywiadowczej. We wrześniu 2015 r. prezydent Rosji polecił resortowi obrony i spraw zagranicznych wynegocjowanie porozumienia o utworzeniu na terytorium Białorusi bazy dla rosyjskich sił powietrznych, w której mają stacjonować myśliwskie samoloty przechwytyjące – decyzja ta świadczyła o rosyjskim zamiarze oddziaływania na europejskie państwa NATO, które od 2014 r. zwracają uwagę na prowokacyjne ruchy Rosji, m.in. na:

- wzrost liczby lotów rozpoznawczych wzdłuż granic państw bałtyckich;
- naruszanie przestrzeni powietrznej państw bałtyckich;
- wyłączanie transponderów, co uniemożliwia identyfikację (Kaszuba 2017, 71);
- udział w organizowaniu nielegalnych migracji.

Wydarzenia związane z wyborami prezydenckimi na Białorusi (sierpień 2020) dowodzą, że czas rządów Łukaszenki dobiega końca. Nie posiada on już wystarczającego poparcia w państwie, a swoje przywództwo opiera na resortach siłowych oraz wsparciu Moskwy (którego ceną jest pełne uzależnienie Białorusi).

⁵ Państwa bałtyckie wielokrotnie były celem rosyjskich ataków cybernetycznych, wobec czego podjęły intensywne działania na rzecz poprawy swojego bezpieczeństwa. Do najgroźniejszych ataków zalicza się atak z 2007 r., który nastąpił w Estonii w odpowiedzi na przeniesienie pomnika tzw. Brązowego Żołnierza z centrum Tallina na miejscowy cmentarz wojskowy; w 2015 r. systemy informatyczne łotewskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych zostały zaatakowane oprogramowaniem szpiegującym, a w 2018 r. doszło do cyberataku na łotewski system informatyczny Urzędu Skarbowego i strony Rady Ministrów oraz służby zdrowia; na Litwie doszło do cyberataku podczas sesji Światowego Kongresu Tatarów Krymskich, na której poruszano kwestie naruszeń praw człowieka w związku z okupacją Krymu przez Rosję.

Łukaszenka stracił na znaczeniu także w relacjach międzynarodowych. W związku ze sfalszowaniem wyborów w 2020 r. nie jest uznawany przez państwa europejskie za prawowitego prezydenta Białorusi. Zepchnięcie na margines w stosunkach międzynarodowych oraz liczne sankcje nakładane przez państwa europejskie są jednym z powodów zainicjowania kryzysu migracyjnego na granicy Białorusi z Polską w 2022 r.⁶ W trakcie wojny w Ukrainie Łukaszenka podejmował próby działania rzekomo pokojowego, co było oczywistą mistyfikacją. Białoruś w pełni popiera działania Federacji Rosyjskiej oraz angażuje się w trwającą wojnę politycznie i militarnie – takie działanie czyni ją współodpowiedzialną za wszelkie wyrządzone zbrodnie na terytorium Ukrainy. Tym, co należy podkreślić, jest negatywny stosunek zdecydowanej większości Białorusinów do zaangażowania militarnego w działania wojenne, nie oznacza to bynajmniej braku poparcia dla działań rosyjskich (Kłysiński 2022).

Konstatując, wojna w Ukrainie oraz wieloletnia destabilizacja regionu Europy Środkowo-Wschodniej wskazują, że Polska oraz inne państwa regionu muszą być przygotowane na długotrwałe, bezpośrednie i zintensyfikowane próby rosyjskiej destabilizacji. Wygrana Ukrainy jest niezbędna nie tylko ze względu na jej niepodległość i możliwość samostanowienia, lecz także z punktu widzenia bezpieczeństwa Polski oraz innych państw Europy Środkowo-Wschodniej. Decyzja Putina o ataku na Ukrainę zmieniła w rezultacie podział siły na globalnej szachownicy, a finał tej wojny określi rolę i pozycję Federacji Rosyjskiej w świecie.

3. Charakterystyka wyzwań stojących przed Polską wobec ekspansywnej polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej

Działania podejmowane przez Federację Rosyjską w regionie Europy Środkowo-Wschodniej determinują wyzwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa Polski. Aneksja Krymu, wojna w Ukrainie, kryzys migracyjny na polsko-białoruskiej granicy, działania hybrydowe w krajach bałtyckich, liczne sankcje nakładane przez UE na Rosję to tylko nieliczne przykłady czynników potęgujących podziały na linii Polska-Rosja.

Należy w tym miejscu podkreślić, że stan relacji polsko-rosyjskich ma bardzo duże znaczenie z punktu widzenia polskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. Wynika to bowiem z położenia geograficznego Polski, która znajduje się w obszarze lub na styku różnych podziałów geograficznych, cywilizacyjnych i politycznych. Podkreśla się, że historycznie należała do różnych politycznie i militarnie regionów

⁶ Wydarzenia związane z zorganizowanym przez władze białoruskie przerzutem uchodźców i imigrantów (m. in. z Iraku, Afganistanu i innych krajów Bliskiego Wschodu oraz Afryki) do Unii Europejskiej przez Polskę, Litwę i Łotwę. Zintensyfikowanie prób nielegalnych migracji do państw europejskich rozpoczęło się na początku lipca 2021 r.

Europy. W literaturze wskazuje się, że Polska należy do państw o niestabilizowanym położeniu geopolitycznym (Elak 2019, 39).

Kwestii konfliktowych w relacjach polsko-rosyjskich jest wiele, P. Żurawski vel Grajewski (2016, 40-67) wyszczególnił aż 34 problemy we wzajemnych relacjach od 1989 r. Warto podkreślić, że od zakończenia zimnej wojny relacje polsko-rosyjskie nie znajdowały się jeszcze w tak głębokiej zapaści. Wydarzenia z 2014 r. spowodowały ograniczenie, by nie powiedzieć – zamrożenie polsko-rosyjskich kontaktów, natomiast atak Rosji na Ukrainę doprowadził do zerwania stosunków państw europejskich z Rosją. Źródeł konfliktowości we współczesnych stosunkach polsko-rosyjskich należy doszukiwać się w uwarunkowaniach historyczno-kulturowych, których zakres określają obecne ustroje prawno-polityczne w Polsce i w Rosji. Bez wątpienia niezwykle trudno jest pogodzić demokrację z autorytaryzmem w praktyce działania (Tymanowski 2019, 11). Po dołączeniu do państw zachodnich Polska opowiedziała się za oparciem bezpieczeństwa europejskiego na zaangażowaniu USA oraz na członkostwie w UE i NATO. Jako filar bezpieczeństwa traktuje członkostwo w NATO, z którego rozszerzeniami nigdy nie zgadzała się Rosja. Istotnym problemem w relacjach polsko-rosyjskich pozostają kwestie bezpieczeństwa energetycznego. Polska bowiem nieustannie podejmuje działania mające na celu likwidację monopolu Rosji jako dostawcy surowców energetycznych, a dla Rosji gospodarka energetyczna jest jednym z najważniejszych filarów funkcjonowania państwa.

Wobec powyższych wyzwań podkreśla się, że priorytetem w kształtowaniu bezpieczeństwa Polski są jej własne zdolności obronne. Wieloletnie lekceważenie zagrożeń militarnych doprowadziło do sytuacji, w której większość państw europejskich dążyła do ograniczenia liczebności swoich armii, wskutek czego w razie wystąpienia konfliktu zbrojnego państwa będą zdane na wsparcie NATO (Elak 2020, 55). W tym zakresie zasadne jest podkreślenie, że problem z wiarygodnością gwarancji sojuszniczych polega na tym, iż można je zweryfikować tylko w trakcie wystąpienia realnego zagrożenia. Należy zatem pochylić się nad wątpiwościami, które pojawiają się wraz z rozważaniem różnych scenariuszy wydarzeń w Polsce.

W ostatnich latach pogłębiły się podziały na linii Polska-UE w związku z odmiennymi stanowiskami wobec demokratycznych norm i wartości, a także ze względu na unijne wątpiwości dotyczące polskiej praworządności. Polska przyjmowała wielokrotnie stanowisko czołowego krytyka UE, co nie ułatwia współpracy. Nasuwają się więc wątpiwości: czy w razie zagrożenia sojusznicy będą jednogłośni w kwestiach pomocy Polsce? Czy państwa europejskie chętnie i z pełnym zaangażowaniem będą uczestniczyć we wsparciu Polski? Czy Polska może liczyć i powinna opierać całe swoje bezpieczeństwo na gwarancjach sojuszniczych? Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że Polska jest jednym z państw członkowskich NATO i UE najbardziej narażonych na skutki agresywnej polityki prowadzonej przez Federację Rosyjską. Postawa Polski wobec Ukrainy, udzielona

pomoc, otwarta krytyka Kremla i działania mające na celu marginalizację Rosji w stosunkach międzynarodowych tylko te zagrożenia pogłębiają.

Konkludując, bezpieczeństwo Polski będzie zależało od wielu czynników, ale jednym z nich, najprawdopodobniej najważniejszym, będzie fakt przynależności do zachodnich struktur bezpieczeństwa i dobrej współpracy na tej płaszczyźnie z państwami Zachodu. Podkreśla się, że Polska w najbliższej dekadzie będzie musiała sprostać wielu wyzwaniom w kwestiach bezpieczeństwa, zatem konieczne staje się realne, a nie symboliczne wzmocnienie potencjału militarnego w regionie⁷.

Podsumowanie

Wobec historycznie ukształtowanej wzajemnej niechęci narodu polskiego i rosyjskiego, a także fundamentalnych różnic w kwestiach bezpieczeństwa, występowania nierozwiązanych sporów z przeszłości i przede wszystkim rosyjskiej agresji na Ukrainę nie przewiduje się w najbliższych latach poprawy relacji polsko-rosyjskich. Decyzja Putina o wojnie w Ukrainie najprawdopodobniej przekreśliła szansę na odbudowę relacji polsko-rosyjskich w kolejnych kilku dekadach. Jeszcze w 2019 r. J. Tymanowski pisał:

Zarówno Rosja, jak i Polska (każde według własnej wizji/strategii postępowania) dążą do osiągnięcia i zachowania tych samych wartości: stabilności, bezpieczeństwa i rozwoju. Jednak w praktyce politycznej stosunki polsko-rosyjskie ciągle znajdują się w fazie niezakończonego konfliktu, którego początek określa historia. [...] Niezwykle istotnym jest zatem, z punktu widzenia polskiej polityki wschodniej, aby w relacjach z Rosją realizować polski interes narodowy poprzez mądrą, pragmatyczną politykę, w której uwzględniano by interesy Zachodu, ale i Rosji [...] (2019, 10).

Obecnie ocieplenie tych relacji jest niemożliwe. Dopóki Federacja Rosyjska będzie opierała swą politykę zagraniczną na imperializmie, dopóty uwzględnienie interesu Rosji i Zachodu we wzajemnych relacjach jest zadaniem niewykonalnym.

Autorka zwraca uwagę, że postawy antyliberalne mogą pogłębić kryzysy w relacjach Polski z kluczowymi krajami UE, co w konsekwencji może doprowadzić do jej samoizolacji i marginalizacji. Jest to scenariusz niezwykle niebezpieczny, biorąc pod uwagę fakt, że Polska swoje bezpieczeństwo oparła na gwarancjach sojuszniczych. Przeprowadzone badania potwierdzają, że najbliższa dekada będzie dla Polski oraz dla całego regionu czasem kluczowych zmian zachodzących w środowisku bezpieczeństwa. Rosja będzie generatorem szeregu wyzwań i za-

⁷ <https://polskieradio24.pl/5/1223/Artykul/2553819,Dr-Gac-o-zagrozeniu-dla-panstw-baltyckich-ze-strony-Rosji-kluczowa-bedzie-rola-Polski-i-calego-NATO-trzeba-wzmacniac-sily-obronne> (dostęp: 23.11.2021).

grożeń, z którymi państwa regionu będą zmuszone się zmierzyć (co potwierdza wojna w Ukrainie). Eksperci są zgodni, że działania destabilizacyjne będą częstsze i zintensyfikowane. Oznacza to, że Rosja będzie nieustannie podejmowała działania mające na celu (Jagusiak 2021, 162):

- skłócenie Polski z innymi państwami NATO i UE;
- inicjowanie wewnętrznych napięć i sporów, polaryzację społeczeństwa;
- dyskredytowanie Polski na arenie międzynarodowej;
- efektywne wykorzystywanie rozbieżności w relacjach, np. wobec Niemiec czy Francji;
- wspieranie ugrupowań nacjonalistycznych i antyeuropejskich;
- podejmowanie działań w cyberprzestrzeni;
- wzmocnienie działalności wywiadowczej w Polsce;
- obniżanie potencjału obronnego państwa.

Obszarami bezpieczeństwa Polski najbardziej wrażliwymi wobec rosyjskiego oddziaływania pozostają:

- sektor energetyczny;
- sektor społeczny;
- infrastruktura krytyczna;
- cyberprzestrzeń;
- systemy informacyjne kraju;
- centralne i lokalne ośrodki władzy.

Przypuszcza się, że najbardziej zagrożone będą obszary związane z funkcjonowaniem państwa, głównie poprzez wykorzystanie dezinformacji we wszystkich jego obszarach funkcjonowania oraz poprzez paraliż systemów informacyjnych. Wskazuje się, iż centralne i lokalne ośrodki władzy mogą być także narażone na działania hybrydowe. Działania podejmowane przez Federację Rosyjską będą wpływały bezpośrednio na społeczeństwo, które może zostać podzielone, a w przypadku głębokich podziałów może dojść do zmian w strukturach kierowania. W celu zapewnienia bezpieczeństwa Polski konieczne staje się dążenie do zwiększania obecności sojuszniczej w Europie Środkowo-Wschodniej. Ostatnim, być może najważniejszym, elementem jest konieczność zwiększenia własnych możliwości obronnych.

Bibliografia

- BRZEZIŃSKI, Z. (1998), *Wielka szachownica: główne cele polityki amerykańskiej*. Warszawa.
- BUKOWSKA, H. (2012), *Polityka Federacji Rosyjskiej w regionie Morza Bałtyckiego*. Toruń.
- DOMAŃSKA, M. (2021), *Putin: Ukraińcy to Rosjanie, Ukraina to „anty-Rosja”*. W: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2021-07-13/putin-ukraincy-to-rosjanie-ukraina-to-anty-rosja> (dostęp: 21.01.2022).
- ELAK, L. (2018), *Bezpieczeństwo wschodniej granicy*. Warszawa.

- ELAK, L. (2019), Geostrategiczne położenie Polski w aspekcie zagrożeń hybrydowych. W: Elak, L. | Joniak, J. | Depczyński, M. (red.), *Zagrożenia hybrydowe*. Warszawa, 37-63.
- ELAK, L. (2020), *Potencjał wojsk lądowych wobec współczesnych wyzwań bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*. Warszawa.
- JAGUSIAK, K. (2021), *Polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej jako źródło zagrożeń dla krajów bałtyckich i ich wpływ na bezpieczeństwo Polski [rozprawa doktorska]*. Warszawa.
- KASZUBA, M. (2017), *W uścisku Moskwy. Obszar poradziecki*. Warszawa.
- KŁYSIŃSKI, K. (2022), Białorusini niejednoznacznie o rosyjskiej agresji na Ukrainę. W: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-08-01/bialorusini-niejednoznacznie-o-rosyjskiej-agresji-na-ukraine> (dostęp: 19.01.2023).
- KOPEĆ, R. | MAZUR, P. (2017), *Odstraszenie militarne w XXI wieku Polska – NATO – Rosja*. Kraków.
- KOWALCZEWSKI, J. (2018), *Znaczenie polityczno-militarne Przesmyku Suwalskiego*. Kraków.
- KUCZYŃSKA-ZONIK, A. (2019), *Zagrożenia w cyberprzestrzeni – nowe wyzwania dla państw bałtyckich*. W: <https://ies.lublin.pl/komentarze/zagrozenia-w-cyberprzestrzeni-nowe-wyzwania-dla-panstw-baltyckich/> (dostęp: 10.01.2021).
- PANEK, B. | STAWICKI, R. (red.) (2018), *Świat wobec wyzwań i zagrożeń w drugiej dekadzie XXI wieku*. Warszawa.
- PIOTROWSKI, M. A. | RAŚ, K. (2016), *Wzrost zagrożenia rosyjskiego w raportach bałtyckich służb specjalnych*. Biuletyn PISM. 44(1394), 15 lipca. W: https://www.pism.pl/files/?id_plik=22127 (dostęp: 10.01.2020).
- TYMANOWSKI, J. (2020), *Stosunki polsko-rosyjskie i perspektywy ich zmiany*. W: *Studia Wschodnioeuropejskie*. 11, 3-11.
- ŻURAWSKI VEL GRAJEWSKI, P. (2016), *Polska polityka wschodnia 1989-2015. Wymiar narodowy i unijny*. Kraków.